

Проблеми формування педагогічної майстерності вчителя в системі післядипломної освіти Англії та Уельсу

Кіщенко Ю.В.,
Херсонський Державний
педагогічний університет

Стрімкий розвиток сучасного суспільства, зміни соціально-політичного, економічного, демографічного контексту в Європі, науково-технічний прогрес викликають необхідність постійного вдосконалення та поновлення знань педагогів. Ефективність викладання та формування духовно-інтелектуальної та творчої особистості школяра в повній мірі залежить від професійності, компетентності та педагогічної майстерності учителя. Як відомо, основна мета будь-якої програми підвищення кваліфікації вчителів та їх перепідготовки полягає в тому, щоб надати можливість постійно вдосконалювати якість своєї роботи, забезпечити спроможність поставити перед собою нові цілі, розробити зміст освіти та методологію ефективного викладання.

Не є винятком із загального правила і сучасна політика освіти Великої Британії та Уельсу. Цілі підвищення кваліфікації в Англії та Уельсі акцентуються на двох напрямках: а) вдосконалення наявних вмінь та навичок; б) придбання нових знань, формування нових умінь та навичок.

Характерно, що в Англії та Уельсі відсутнє централізоване керівництво системою підвищення кваліфікації вчителів та її чітка регламентація. Вчителі користуються правом підвищувати свій професійний рівень в будь-який час, на будь-якому етапі їх професійної кар'єри. Участь вчителів в системі INSET (абревіатура системи підвищення кваліфікації) розцінюється як один з професійних обов'язків. Всі вчителі, які зайняті повний робочий день, мають право на 5 робочих днів вільних від занять та викладання, з яких 3 дні присвячені підвищенню педагогічної кваліфікації та вдосконаленню педагогічної майстерності. В зв'язку з цим заходи, які пов'язані з підвищенням кваліфікації, повинні бути включеними до робочих планів шкіл.

Система INSET включає велику кількість різних форм і є багатоаспектною. В англійській педагогіці розрізняють "внутрішні" та "зовнішні" форми підвищення кваліфікації. До внутрішніх форм відносять заходи, заплановані та організовані школою або індивідуально самим вчителем. До зовнішніх – курси та заняття, організовані вчительськими центрами при місцевих (міських, регіональних) Управліннях освітою, в університетах, вищих педагогічних

навчальних закладах, інститутах післядипломної освіти, в фахових "Незалежних центрах для проведення конференцій".

Внаслідок децентралізації системи керівництва освітою взагалі та системи підвищення кваліфікації вчителів, зокрема, на кожному з чотирьох основних рівнів керівництва – національному (державному), регіональному, місцевому та інституційному (університет, школа і т.п.) – організації та навчальні заклади самі вирішують питання політики в галузі освіти та підвищення кваліфікації вчителів.

Кожний з трьох видів підвищення кваліфікації – зовнішній (центри), внутрішній (школи) та індивідуальний (вчитель) – має два багатоаспектних завдання. Перше стосується визначення загальної освітньої програми або напрямку, друге – розробки конкретних навчальних планів, програм, матеріалів. Конкретні завдання різняться залежно від виду (зовнішній, внутрішній, індивідуальний), організації (центр, університет, школа і т.і.), потреб вчителів або школи в цілому.

Слід підкреслити важливу роль мотивації та заохочення вчителів щодо підвищення кваліфікації та вдосконалення педагогічної майстерності. В цю систему включено всі рівні адміністративної влади, починаючи з Міністерства освіти і закінчуючи адміністрацією окремої школи. Урядом передбачається матеріальна зацікавленість вчителів через певні гранти, які видаються вчителям для навчання на курсах з метою одержання диплома, підготовки до ступеню магістра або доктора педагогіки. В свою чергу, школа сама визначає, що є необхідним для її співробітників, які проблеми потрібно включити до навчальних планів та програм, яких лекторів слід запросити, які види та форми занять мають бути пріоритетними – індивідуальні заняття, групові чи загальний захід – для вдосконалення майстерності вчителів всієї школи. Вчителі, які підвищили свою кваліфікацію і одержали при цьому певні сертифікати, мають право претендувати на більш високу посаду.

Видається доцільним дати аналіз конкретним формам та методам, які використовуються при підвищенні кваліфікації вчителів в Англії та Уельсі. Як вже було сказано, існують три основні форми: внутрішня, зовнішня та індивідуальна.

До внутрішніх форм підвищення кваліфікації відносять:

- індивідуальну підготовку вчителя в системі однієї окремо взятої школи;
- організацію занять для групи вчителів школи;
- методологічні семінари для вчителів школи;
- загальні семінари, конференції, круглі столи, зустрічі, дискусії;
- формування робочих груп для розробки навчальних планів, програм, матеріалів для конкретної школи;
- створення інформаційних центрів в школі для забезпечення потреб її вчителів;

- організацію "тьюторських груп" для надання консультацій при підготовці до занять (в тьюторську групу входять більш досвідчені вчителі, незалежні консультанти, радники, лектори, члени Вчительської асоціації, інспектори Управління освітою і т.п.);
- організацію ознайомлюючих візитів в інші школи;
- методичні шкільні конференції.

До зовнішніх форм підвищення кваліфікації відносять:

- курси різного терміну (від одного дня до кількох місяців) при навчальних центрах або вищих навчальних закладах;
- організацію проектів або творчих груп при центрах;
- керівництво дослідницькою роботою вчителів;
- консультації для вчителів, адміністраторів шкіл, педагогічних працівників;
- проведення міжінституційних, регіональних семінарів та конференцій.

Враховуючи соціальну ситуацію в Європі, виникнення нових держав, демографічні зміни, нові вимоги ставляться щодо підготовки вчителів в Англії та Уельсі взагалі. Вони передбачають більшу мобільність, знання іноземних мов, культур різних країн та народів, європейської культури, історії та загальноєвропейських стандартів освіти. Все це викликає необхідність нових форм підготовки та перепідготовки вчителів, вдосконалення знань та професійної майстерності відповідно загальноєвропейським стандартам та підходам.

Значну роль в організації ряду програм у вищевказаному напрямку відіграє Центральне бюро освітніх візитів та обмінів, яке було засноване ще в 1948 році. Вчителям та адміністраторам шкіл надається широка можливість розвитку контактів, обміну досвідом, вивчення позитивного досвіду колег з різних країн, участі в дискусіях, слухання лекцій кваліфікованих міжнародних експертів. Все це дозволяє вчителям підвищувати свою кваліфікацію та вдосконалювати педагогічну майстерність, повертаючись у свої класи з новими знаннями та новим досвідом.

Найбільш ефективними вважаються такі програми, як обмін вчителями, двобічні європейські обміни в рамках Ради Європи, ознайомлюючі візити, програма Оріон. Надамо їм короткі характеристики.

Обмін вчителями. Ця програма існує вже біля 90 років і забезпечує подвійний ефект – залучення міжнародного досвіду та можливість допомогти нашим дітям рости з розумінням інших культур та образу життя.

Двобічні Європейські обміни. Британські вчителі мають можливість стажуватися в різних європейських країнах на протязі 3-4 тижнів. В цій програмі приймають участь Австрія, Данія, Франція, Германия, Іспанія, Швейцарія та Росія. Кожного року подібні стажування проходять біля 70 вчителів Англії та Уельсу і така ж кількість вчителів з Європейських країн стажується в

Великій Британії. Завданням таких стажувань є: обмін досвідом, набуття позитивного професійного досвіду, встановлення контактів, обмін інформацією та навчальними матеріалами, вивчення культури та традицій країни перебування, ознайомлення її із своєю культурою, країною, її традиціями і т.п.

Ознайомлюючі візити. Цю програму було розроблено для адміністраторів, директорів шкіл. Її завданням є ознайомлення з різними системами освіти, обмін досвідом, обговорення спільних проблем і т.п.

Програма Оріон була створена для обміну педагогічною інформацією та навчальними матеріалами на території Європейського Товариства. Вона надає можливості ознайомитися з дослідженнями в країнах Європи, аналізу спільних проблем і завдань в галузі освіти Європейського Товариства. На території Великої Британії координатором програми Оріон виступає Центральне бюро обмінів та візитів.

Усі перелічені програми є формами підвищення кваліфікації та педагогічної майстерності, оскільки вони дають не лише інформацію та знання про європейські країни, їхню культуру та мови, але й дозволяють вивчити інші системи освіти, інші методи та педагогічні прийоми, ознайомитися з іншими методологіями, педагогічними концепціями, філософськими підходами.

Аналізуючи проблеми підвищення кваліфікації вчителів в Англії та Уельсі, необхідно зупинитися окремо на методах викладання. Типологія методів включає як загальноприйняті педагогічні прийоми, наприклад, лекції, групові дискусії, програмоване та дистанційне навчання, так і спеціальні методи, які можуть бути віднесені до окремої методики. До таких методів відносять:

- а) консультації – від одноразових занять до керівництва дослідницькою роботою або творчим колективом вчителів;
- б) активні методи вирішення проблем, за допомогою яких формується критичне мислення педагога (демонстрація моделей викладання, відвідування уроків з наступним аналізом та обговоренням, конференції, семінари, круглі столи для вчителів);
- в) аналітичний метод, який включає аналіз певного педагогічного досвіду, заняття, уроку, педагогічної діяльності колеги, аналіз поведінки учнів під час уроку та аналіз їх знань, а також самоаналіз та самомоніторинг вчителя;
- г) симулятивний метод – організація рольової гри, мікрореконструкції, практичне заняття;
- д) розповсюдження спеціальних наборів матеріалів – "пакетів для підвищення кваліфікації".

Вибір методів викладання залежить від мети конкретного курсу або курсів підвищення кваліфікації. Освітні цілі зацентровані на двох напрямках: вдосконалення вмінь та навичок, які вже є (файн-тьюнінг) та перепідготовка, тобто навчання нових знань та формування нових вмінь.

Формування таких знань, умінь та навичок здійснюється через певні програми навчання та через зміст курсів. Аналіз багатьох програм та матеріалів дозволяє виділити такі основні напрямки змісту курсів підвищення кваліфікації вчителів: управління та адміністрування, багаторівнева підготовка вчителів, проблеми початкової школи, психолого-педагогічна підготовка, соціальна педагогіка, превентивна педагогіка, дидактика, дефектологія, соціально-економічні проблеми, інтеркультурна освіта, освіта дорослих. При розробці навчальних програм та конкретних курсів очевидне намагання поєднати теоретичні, академічні знання та практичний досвід, практичні вміння.

Аналіз організації системи підвищення кваліфікації вчителів в Англії та Уельсі був би неповним без розгляду іще трьох аспектів: Хто виступає в ролі викладачів, тобто "вчителів вчителів"? Якою є система підтримки навчання вчителів? Яким чином відбувається оцінювання вчителів після проходження підвищення кваліфікації або перепідготовки?

Аналіз останніх порівняльних досліджень про організацію європейських систем підвищення кваліфікації вчителів показує, що в ролі викладачів або "вчителів вчителів" можуть виступати:

- 1) викладачі вищих педагогічних закладів або університетів, які викладають на курсах або в центрах підвищення кваліфікації в разі запрошення їх на такі курси як лекторів;
- 2) індивідуальні лектори при наявності у них відповідної кваліфікації;
- 3) радники Учительської асоціації, які можуть бути запрошеними для надання консультацій;
- 4) радники та інспектори адміністративних органів врядування;
- 5) методисти регіональних та місцевих органів управління освітою;
- 6) незалежні консультанти з певних питань програми освіти;
- 7) шкільні працівники, адміністратори, вчителі, які мають певний досвід, який, в свою чергу, є цікавим для організаторів курсів та вчителів, які навчаються на цих курсах;
- 8) старші викладачі та тьютори школи, в якій організуються відповідні заходи з підвищення кваліфікації;
- 9) вчені-педагоги, які працюють над розробкою відповідних методичних посібників, матеріалів для вчителів.

В більшості навчально-методичної літератури дається аналіз елементів викладання, тобто методів, які англійські педагоги використовують для підвищення кваліфікації. Самими поширеними серед них можна вважати такі, як методи навчання теорії та стратегії навчання, методи моделювання або демонстрації вмінь та моделей навчання, практика рольових ігор або створення навчальних ситуацій, структурований та відкритий взаємозв'язок, керівництво та допомога під час аплікації нових вмінь в класі.

При детальному розгляді змісту, який англійські педагоги вкладають в ці поняття, стає очевидним, що під навчанням теорії вони розуміють викладання теоретичних основ педагогіки

та методики навчання, тобто вербальний опис підходів до навчання, технологій викладання. При цьому використовуються лекції, наукові читання, навчальні фільми, дискусії. Дані методи широко використовуються на курсах підвищення кваліфікації. Однак слід відзначити, що не всі вчителі на основі теоретичних знань можуть одержати нові вміння та навички і потім застосувати їх на практиці. Водночас, якщо теоретична лекція поєднується з іншими компонентами (методами), то є широка можливість для формування необхідних понять, вмінь та навичок, а також можливості передачі їх на практиці.

Моделювання або демонстрація вмінь та моделей навчання сприяє формуванню вмінь та визначенню стратегій навчання як шляхом безпосередньої (живої) демонстрації, так і через телебачення, навчальні фільми та інші засоби масової інформації. Як свідчить практика англійської школи, після курсів підвищення кваліфікації більшість вчителів може імітувати продемонстровані моделі і далі використовувати їх при роботі з класом. Але необхідно відзначити, що моделювання та демонстрація дають результати тільки при наявності педагогічних вмінь та навичок в разі вдосконалення педагогічної майстерності. Якщо ж завданням навчання є перепідготовка, оволодіння новими знаннями та вміннями, моделювання само по собі для більшості вчителів не принесе бажаної користі.

Основний зміст практики рольових ігор полягає в апробації набутих вмінь в умовах штучно створених навчальних ситуацій в невеликих групах. Цей метод застосовується в тому випадку, коли ставиться мета вдосконалення педагогічної професійної майстерності, а також при перепідготовці та перекваліфікації педагогів.

Структурований взаємозв'язок включає вивчення системи методів навчання шляхом спостереження за поведінкою вчителя, а також можливість рефлексивної відповіді. Взаємозв'язок може надаватися колегами по навчанню або тренерами. Сам по собі цей метод дає хороші результати для усвідомлювання чиеїсь поведінки під час викладання та для формування знань про альтернативи. І хоча сам взаємозв'язок педагогів не може нічого змінити, регулярна взаємодія та обмін досвідом часто сприяють запозиченню позитивного досвіду, адже в процесі неформального спостерігання друг за другом вчителі мають можливість виробити та скорегувати поведінку в класі, способи та техніку навчання.

Метод керівництва та допомоги під час аплікації нових умінь в класі включає допомогу вчителям як під час аналізу змісту навчання, виборі відповідних педагогічних технологій, складанні навчальних планів, конспектів, програм роботи з учнями, так і під час аналізу наслідків роботи в класі, поведінки учнів, їх оцінюванні.

Усі вищезазвані методи, як правило, використовуються у взаємозв'язку, в комбінації з деяких або усіх компонентів. Це в більшій мірі залежить від мети курсу або курсів навчання. Якщо в центрі уваги викладача стоїть вдосконалення педагогічної майстерності, ефективним

може бути поєднання моделювання, практики рольових ігор з наступним обговоренням або використання структурованого взаємозв'язку. Під час перекваліфікації та перепідготовки, коли основна мета полягає в засвоєнні нових знань та вмінь, безумовно, починати потрібно з теоретичної підготовки, дискусій, обговорень з поступовим переходом до керівництва по застосуванню надбаних знань та вмінь.

Таким чином, організація системи підвищення кваліфікації вчителів в Англії та Уельсі будується на основі наукових підходів та методології, з урахуванням психологічних особливостей засвоєння нових знань та формування вмінь та навичок.

В контексті предмету даної статті не можна обійти відносно нову, але надзвичайно популярну в останні роки концепцію так званої "системи підтримки". В останню входять різноманітні асоціації та неурядові організації, які запроваджують навчальні заходи, фонди та виділяють гранти, а також національні та місцеві адміністрації, засоби масової інформації, бібліотеки та інформаційні центри, міжнародні організації, які займаються політикою в галузі освіти, видавництва, які випускають методичну та навчальну літературу. Окремо слід відзначити інформаційну комп'ютерну мережу ІНТЕРНЕТ. Іншими словами, система підтримки навчання вчителів включає ті заклади, які не приймають безпосередньої участі в організації навчального процесу, але все ж таки мають відношення до процесу підвищення кваліфікації та педагогічної майстерності вчителя.

Оцінювання вчителів після проходження навчання є прерогативою держави. Право видавати офіційні сертифікати мають тільки офіційні установи та навчальні заклади, які мають акредитацію. Якщо вчителі відвідують курси для одержання академічного диплому, ступеню перепідготовки для присвоєння спеціальної кваліфікації, вони обов'язково здають іспити, курсові або дипломні роботи.

Що стосується ефективності самих курсів підвищення кваліфікації, то в Великій Британії немає єдиної державної системи оцінювання. Воно відбувається у вигляді самооцінювання навчальними закладами. В деяких випадках такі висновки можуть зробити місцеві адміністративні органи та органи управління освітою. Поширеною формою оцінювання ефективності курсів підвищення кваліфікації є рейтинг, який визначається самими учасниками. Сюди відносяться опитувальники, анкети, письмові звіти, які потім аналізуються організаторами.

Однак, як відзначається в багатьох документах і доповідях про освіту, в Англії не існує чітко розроблених критеріїв оцінювання державної системи підвищення кваліфікації вчителів в цілому, що, безперечно, принесло б користь при її вдосконаленні, координації діяльності окремих ланок, регіональних органів, стандартизації навчальних програм та матеріалів.

Таким чином, система післядипломної підготовки вчителів виступає невід'ємною частиною системи професійного становлення та розвитку англійського учителя. Суть її структури полягає в тому, що, окрім обов'язкових державних курсів підвищення кваліфікації, існують спеціальні внутрішні (школи) та індивідуальні (самі вчителі). Зміст курсів забезпечується комплексом альтернативних програм, таких як обмін вчителями, двобічні європейські обміни, ознайомлюючі візити, програма Оріон. Основним завданням системи підвищення кваліфікації є ознайомлення вчителів з новинками теорії та практики педагогічної діяльності, прогресивними педагогічними технологіями, закріплення навички самостійного надбання знань, необхідних для професійного росту. Специфічною особливістю механізму підготовки вчителів виступає наявність так званої "системи підтримки", яка складається з непедагогічних закладів та установ, які надають велику підтримку розвитку та вдосконаленню педагогічної освіти.